

Sateenkaariperheet
- Regnbågsfamiljer Ry

Sateenkaariperheet päivähoidon ja koulun asiakkaina

Tämä Sateenkaariperheet ry:n tietopaketti on tarkoitettu oppaaksi kasvatus- ja hoitoalan ammattilaisille.

Lisätietoa sateenkaariperheistä

Lisätietoa sateenkaariperheistä on saatavilla esimerkiksi Sateenkaariperheet ry:n sivuilta: <http://www.seta.fi/rainbow>. Seta ry:stä ja Sateenkaariperheet ry:stä voi myös kysellä kouluttajia kertomaan lisää omaan päiväkotiin ai kouluun paikan päälle. Samoin Sateenkaariperheet ry vastaa mielellään mihin tahansa sateenkaariperheisiin liittyviin kysymyksiinne.

Sateenkaariperheet ry on Suomen lesbo-, bi-, trans- ja homovanhempien ja heidän lastensa oma yhdistys. Yhdistyksen jäseninä on lapsiperheitä: kahden naisen, kahden miehen, yhden vanhemman perheitä sekä monen muotoisia uusperheitä. Jäseninä on myös eri elämäntilanteissa olevia; perhettä suunnittelevia ja rakentavia, tai muuten vanhemmuudesta, huoltajuudesta ja kasvattajuudesta kiinnostuneita ihmisiä.

Sateenkaariperheet ry on yksi Seta ry:n jäsenjärjestöistä. Sateenkaariperheet toimii yhteydenpito- ja keskustelufoorumina näille perheille ja ihmisille. Yhdistys välittää tietoa ja pyrkii vaikuttamaan yhteiskunnalliseen keskusteluun ja lainsäädäntöön koskien Sateenkaariperheiden jäsenten ja heidän lastensa asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Lisäksi Sateenkaariperheet ry haluaa laajentaa perhe-käsitettä kattamaan perheiden todellisen moninaisuuden sekä välittää asiallista ja paikkansapitävää tietoa perheiden arkitodellisuudesta, huolista, iloista ja tarpeista.

Sateenkaariperheet ry:n nettisivut: www.seta.fi/rainbow. Kaikenlaisia kysymyksiä, palautetta ja kehittämis ehdotuksia otetaan vastaan osoitteessa perheet@seta.fi. Setassa toimii vuosina 2006-2008 myös ammattilaisille suunnattu sateenkaariperhetyön projekti, lisätietoa: www.seta.fi.

Oppaan sisältö

Oppaan sisältö	3
Sateenkaariperheet päivähoidon ja koulun asiakkaina	4
Monta tapaa hankkia lapsia sekä päätyä vanhemmaksi tai muuksi läheiseksi aikuiseksi ja kasvattajaksi lapselle	5
Taustatietoa sateenkaariperheistä	7
Sateenkaariperheiden huomioiminen päivähoitossa ja koulussa	12
Kuinka käsitellä sateenkaariperheitä omana teemanaan lasten ja nuorten kanssa?	17
Kodin ja koulun / päiväkodin yhteistyö	19
Pohdittavaa kasvattajalle omassa työyhteisössään	20
Lähteet	21
Kirja- ja nettivinkit	22

Sateenkaariperheet päivähoidon ja koulun asiakkaina

Suomessa sateenkaariperheissä elää tuhansia lapsia ja nuoria. Lisäksi näiden lasten lähipiiriin kuuluu vielä suurempi joukko mummoja, kummeja, kavereita ja naapureita. Myös mihin tahansa päiväkotiin tai kouluun saattaa jossain vaiheessa tulla lapsi tai nuori, joka itse elää sateenkaariperheessä tai jonka lähipiiriin kuuluu sateenkaariperheessä eläviä ystäviä tai sukulaisia. Samoin kuka tahansa päiväkodin tai koulun lapsista ja nuorista saattaa aikuisena itse tulla sateenkaariperheen vanhemmaksi.

Sateenkaariperheillä tarkoitetaan esimerkiksi homo-, lesbo-, bi- ja transvanhempien ja heidän lastensa perheitä. Näitä ovat esimerkiksi naisparin, miesparin tai ei-heteroseksuaalisen yksinhuoltajan perheet sekä perheet, joissa on enemmän kuin kaksi vanhempaa. Sateenkaariperheiden lapsia voi jo omassa koulussa tai päiväkodissa ollakin, sillä esimerkiksi samaa sukupuolta olevat vanhemmat eivät näy lapsesta päällepäin, eivätkä kaikki sateenkaariperheet välttämättä ole asiaa itse, syystä tai toisesta, tuoneet esille. Tämän vuoksi jokaisen kasvatus- ja hoitoalan ammattilaisen on hyvä tietää joitakin sateenkaariperheitä koskevia perusasioita ja pohtia perhemuotoon liittyviä kysymyksiä. Vaikka ryhmässä ei olisikaan sateenkaariperheiden lapsia tai nuoria, on erilaisista perhemuodoista puhuminen tärkeää. Kaikkien lasten ja nuorten on avartavaa ja helpottavaa kuulla, että on olemassa monenlaisia perheitä.

Tämä Sateenkaariperheet ry:n tietopaketti on Suomessa ensimmäinen laatuaan ja tarkoitettu oppaaksi kasvatus- ja hoitoalan ammattilaisille. Opasta lukiessa tulee varmasti mieleen lisää kysymyksiä, eikä kaikkiin kysymyksiin ole vielä osattu vastata. Tämän takia jokaisen lukijan ajatukset ovat erityisen tärkeitä ja jokaisen mielipidettä tarvitaan. Kaikki kysymykset, kommentit ja kritiikki on tervetullutta, jotta saamme kehitettyä mahdollisimman hyvän ja kaikkia palvelevan tietopaketin.

Monta tapaa hankkia lapsia sekä päätyä vanhemmaksi tai muuksi läheiseksi aikuiseksi ja kasvattajaksi lapselle

Synnyttäminen ei ole ainoa mahdollisuus saada lapsia. Samoin vanhemmuus voi olla monenlaista ja lapsen perheeseen tai lähipiiriin voi kuulua yhtä lailla yksi tai jopa monta hänelle läheistä ja tärkeää aikuista. Alle on listattu hahmotuksen avuksi ja ajatusten herättäjäksi vanhemmaksi tulemisen ja vanhempana olemisen tapoja. Listaa ei ole tarkoitettu tällaisenaan lasten tai nuorten kanssa läpikäytäväksi vaan se on aikuisten työkalu, jota voi tuki myös käyttää lasten keskustellessa lasten ikätason mukaisesti.

1. Adoptio

Adoptio ei ole tällä hetkellä mahdollinen nais- tai miespareille. Sen sijaan nainen tai mies voi kyllä tietyin edellytyksin yksin adoptoida lapsen. Käytännössä tämä ei kuitenkaan todennäköisesti onnistu, mikäli adoptioija seurustelee tai on vakituudessa suhteessa samaa sukupuolta olevan kumppanin kanssa.

2. Sijaisvanhemmuus, tukiperheenä toimiminen

Sijaisvanhemmuus tai tukiperheenä toimiminen on mahdollista myös samaa sukupuolta oleville pareille, tosin eri kunnissa sosiaalitoimen suhtautuminen vaihtelee. Sijaisvanhempana tai tukiperheenä voi toimia myös "epävirallisesti" esimerkiksi sukulaisten tai ystävien kesken. *(Sijaisperheeseen lapsi päätyy, mikäli kotona on sellaisia vaikeuksia, ettei hänestä kyetä pitämään huolta. Sijoitus voi olla lyhyt- tai pitkäaikainen. Tukiperhetapauksessa lapsi asuu alkuperäisessä kodissaan ja perheessään, mutta viettää tukiperheessä eri pituisia jaksoja.)*

3. Aikuiskaverina tai kummina toimiminen

Monet järjestöt välittävät tukihenkilöitä ja mm. "mieskavereita" erityistä tukea tarvitseville lapsille ja nuorille. Aikuiskaverina voi toimia myös "epävirallisesti" jollekin tuttavapiirin lapselle. Perinteisen kummin roolinkin voi määritellä monin tavoin.

4. "Uusperheellistyminen"

Samaa sukupuolta olevien vanhempien perheessä voi olla lapsia myös jomman kumman vanhemman edellisestä heterosuhteesta. Toinen aikuisista voi olla lapsen vanhempi ja toinen tämän vanhemman puoliso. "Uudesta" aikuisesta ei siis välttämättä tule lapsen vanhempaa.

5. Jaettu vanhemmuus (ns. kolmi- tai nelipilaperheet)

Useampi aikuinen, esimerkiksi mies- ja naispari, voi hankkia lapsen yhdessä ja jakaa vanhemmuuden kasvatusvastuineen ja kustannuksineen.

6. Yksi vanhempi ja lapsia

Moni nainen on hankkinut lapsia myös ilman vakituista kumppania käyttäen tuttua tai tuntematonta sperman luovuttajaa. Miehillä lapsen hankkiminen yksin on tietenkin huomattavasti vaikeampaa. Mies voi silti tuki jakaa vanhemmuuden naisen tai naisparin kanssa. Yhden vanhemman perheeksi voi päätyä myös eron tai leskeksi jäämisen kautta.

7. Sijaissyntyttäminen

Sijaissyntyttäminen on edelleen mahdollista Suomessa, mutta käytännössä monimutkaista. Esimerkiksi miespari voi sopia jonkun tutun naisen kanssa, että tämä hedelmöitetään jommankumman miehen siittiöllä ja nainen kantaa lasta raskausajan. Lapsen synnyttyä nainen antaa lapsen miehen/miesten kasvatettavaksi.

8. Nais-miespari ja lapsia

Myös naisen ja miehen perhe voi olla sateenkaariperhe, jos toinen tai molemmat vanhemmista ovat esim. biseksuaalisesti suuntautuneita. Tällöin lapsia hankitaan useimmiten "perinteisin menetelmin".

9. Transihminen/i ihmiset ja lapsia

Myös transsukupuolisilla, transvestiiteillä ja muilla transihmisillä voi olla lapsia. Monet näistä perheistä sijoittuvat myös muiden tässä listassa mainittujen kategorioiden alle riippuen siitä, kuinka perheen aikuiset mm. oman sukupuolensa ja seksuaalisen suuntautumisensa määrittelevät.

10. Naispari ja lapsia

Naisparit voivat hankkia lapsia käyttämällä tuttua sperman luovuttajaa (ns. muumimukimenetelmällä eli koti-inseminaatiolla) tai hedelmöityshoidoilla yksityisillä klinikoilla. Joissain perheissä naiset ovat molemmat "äitejä", toisissa perheissä vain toinen naisista on "äiti" ja toinen hänen puolisonsa. Naisparilla voi olla lapsia myös entisistä heterosuhteista.

11. Miespari ja lapsia

Miesparilla voi olla lapsia entisten heterosuhteiden kautta tai mikäli pariskunta on käyttänyt sijaissyntyttäjää (mikä tosin on aika harvinaista). Monet miesparit myös jakavat vanhemmuuden tavalla tai toisella naisen tai naisparin kanssa.

12. Ystävykset ja lapsia

Myös ystävykset (sukupuolesta ja suuntautumisesta riippumatta), jotka eivät ole keskenään parisuhteessa voivat hankkia lapsia yhdessä tai muuten päätyä lapsen/lasten ensisijaisiksi kasvattajiksi. Parisuhteen ei siis välttämättä tarvitse olla lasten hankkimisen perusedellytys.

Taustatietoa sateenkaariperheistä

Sateenkaariperheiksi sanotaan usein sellaisia lapsiperheitä, jotka rakentuvat jonkin muun kuin heteroseksuaalisen parisuhteen ympärille. Nämä ovat esimerkiksi naisparin tai miesparin perheitä, ei-heteroseksuaalisten yksinhuoltajien perheitä sekä perheitä, joissa on enemmän kuin kaksi vanhempaa. Kuitenkin myös tavanomaisen muotoinen heteroparin perhe voi olla sateenkaariperhe, jos vanhemmat tai toinen heistä on biseksuaali tai transihminen, tai ei halua määritellä itseään perinteisillä sukupuolta ja seksuaalisuutta kuvaavilla sanoilla. Kysymys on kirjavasta joukosta perhemuotoja ja -tilanteita. Sateenkaariperheet ovat yhtä monenlaisia kuin lapsiperheet muutenkin.

Monenmuotoiset perheet saavat lapsia monin tavoin

Sateenkaariperheisiin syntyvät lapset ovat yleensä hyvin toivottuja ja heidän hankkimiseensa on nähty runsaasti vaivaa. Kyseessä on prosessi, johon paneudutaan hyvin voimallisesti kuten monissa heteroperheissäkin. ”Vahinkolapsia” sateenkaariperheisiin ei yleensä synny. Kukaan ei herää aamulla ja huomaa, että on viime yönä humalassa adoptoinut lapsen. Myöskään lapsettomuusklinikan ajanvaraukseen ei soiteta vahingossa. Sateenkaareva vanhemmuus on keskimääräistä pidemmän ja tarkemman harkinnan tulosta, ja perheenlisäyksen saamiseen tarvitaan yleensä myös ulkopuolista apua ja neuvoja.

Suomessa suuri osa 1980-luvulla ja vielä 1990-luvullakin kaapista tulleista lesboista, homoista ja bi-ihmisistä mielsi, että ulostulotilanne on myös valinta rehellisyyden ja mahdollisen vanhemmuuden välillä. Vanhemmuus nähtiin käytännössä mahdollisena vain heterosuhteessa, eikä muita roolimalleja tai tietoa esimerkiksi koti-inseminaation tekemisestä edes ollut tarjolla. 1990-luvun loppupuolella alettiin julkisuudessa enemmän keskustella vaihtoehtoisesta lisääntymisestä ja perheiden monimuotoisuudesta. Mm. monet naiset ja naisparit ovatkin nyt ehtineet hakeutua lapsettomuusklinikoille aivan hedelmällisen ikänsä viimeisinä vuosina. Nuorille ei-heteroseksuaalisille aikuisille vanhemmuus on tänä päivänä jo yksi vaihtoehtoinen tulevaisuudenkuva muiden joukossa. Koti-inseminaatiolle on myös vaihtoehtoja: myös useat yksityiset lapsettomuusklinikat palvelevat yksin vanhemmaksi haluavia naisia, naispareja sekä useamman vanhemman perheitä.

Suurin osa miesparien perheistä Suomessa on uusperheitä, joissa lapset ovat peräisin jommankumman tai molempien entisistä heterosuhteista.

Suurin osa miesparien perheistä Suomessa on uusperheitä, joissa lapset ovat peräisin jommankumman tai molempien entisistä heterosuhteista. Näillä lapsilla on siis äiti ja isä, eikä isän miesystävää välttämättä mielletä toiseksi isäksi tai isäpuoleksi. Miesparin yhteinen vauvakuume on vuosi vuodelta tavallisempi ilmiö, mutta siihen on hyvin vähän lääkkeitä. Nuoremmille homomiehille ajatus jaetusta vanhemmuudesta yhdessä tutun naisen tai naisparin kanssa on jo ainakin suurten kaupunkien kulttuureissa mahdollinen. Tällaisia kolmen tai neljän vanhemman perhekokonaisuuksia on koko ajan enemmän, ja lapset saattavat asua yhtä lailla joko isien tai äitien luona. Miesparin ei ole Suomessa mahdollista saada lisääntymisapua lapsettomuusklinikan kautta.

Suuri osa transvestiittimiehistä elää avioliitossa naisen kanssa ja monet transsukupuoliset tekevät päätöksen sukupuolenkorjausprosessin aloittamisesta vasta aikuisiässä, perheen perustamisen jälkeen. Myös näissä perheissä on lapsia suunnilleen yhtä paljon kuin perheissä keskimäärin. Mahdollisesti vuosikausia pidetyn salaisuuden paljastuessa joutuvat useimmiten kriisiin myös puoliso, lapset ja ehkä muutkin läheiset. Näiden perheiden tuen tarpeita ei juurikaan ole

tiedostettu julkisissa sosiaali-, terveys- ja terapiapalveluissa. Ammatti-ihmisillä on hyvin vaihtelevat valmiudet kohdata sukupuolivähemmistöihin kuuluvia asiakkaita. Myös perheenisästä harkitessaan transsukupuoliset joutuvat päättämään, ovatko he valmiita astumaan pitkälle ja mutkaiselle tielle, jonka varrella joutuvat todennäköisesti itse toimimaan ammatti-ihmisten jatkokouluttajina sekä lisääntymisteknologian ja perhelainsäädännön että transsukupuolisuuden perusfaktojen kohdalla.

Sateenkaariperheiden roolivapaampi vanhemmuus

Osa transihmisten ja myös naisparien ja miesparien vanhemmuutta koskevista ennakkoluuloista liittyy siihen, miten kyseenalaistamattomasti vanhemmuus kulttuurissamme sukupuolitetaan eli jaetaan kahtia isyyteen ja äitiyteen. Voisi olla hyvä välillä pysähtyä miettimään, mitä varsinaista eroa äitiydellä ja isyydellä on, tai miksi isien pitäisi olla aina anatomisesti miehiä ja äitien naisia. Miten koti-isän vanhemmuus eroaa kotiäitiydestä? Ainakaan äitiyden erityinen naiseus ei voi perustua vain raskauteen, synnytykseen ja imettämiseen, koska myös adoptioäitiys on äitiyttä. Jokainen yksinhuoltaja voi todistaa, että hyvin monenlaisten vanhemmuuden puolien on mahdollista elää sovussa myös yhden ihmisen sisällä. Lastenhuoneen lampun vaihtamiseen ei tarvita välttämättä lapsen isää tai naapurin setää, eikä kevätjuh lamekon ostamiseen naista.

Lesbo-, homo-, bi- ja transvanhemmat kohtaavat samoja vanhemman iloja ja suruja kuin heterovanhemmatkin.

Kun heteropari perustaa perheen, heidän ei ole tarpeen niin tarkkaan miettiä, mihin ovat ryhtymässä. Heille on tarjolla hyvin selkeä malli siitä, mitä perhe tarkoittaa ja miten siinä eletään. Heillä on roolimalleja ja samastumiskohteita niin lähipiirissään kuin tv-sarjoissa ja kadunvarsimainoksissakin. Osa näistä on hyviä ja osa ei, mutta samastuminen ja sen kautta oman vanhemmuus-identiteetin rakentaminen on kuitenkin mahdollista. Sateenkaariperheiltä nämä mallit puuttuvat lähes kokonaan. Myös lastenkulttuuri vaikenee lähes kokonaan esimerkiksi perheiden monimuotoisuudesta. Kuitenkin sateenkaariperheiden lapset kaipaavat luonnollisesti nähdä välillä myös oman perheensä kaltaisia perheitä lastenohjelmissa ja kirjoissa. Realistisia ja monipuolisia trans-henkilöhahmoja on kaikkein vähiten.

Mallien ja roolimallien puuttuminen pitää sisällään myös positiivisen mahdollisuuden. On tyypillistä, että tulevat sateenkaarivanhemmat miettivät hyvin tarkkaan, millaisessa perheessä todella haluavat lapsen kanssa elää. Perhe voidaan esimerkiksi päätyä lähtökohtaisesti rakentamaan niin, että lapsella onkin kaksi kotia ja neljä vanhempaa. Vastaavaan ratkaisuun taas valtakulttuurissa päädytään vain avioerokriisin valitettavana seurauksena. Aikuisten välistä parisuhde- ja vanhemmuusdynamiikkaa ja siihen liittyviä mahdollisia ongelmia pohditaan usein hyvin hartaasti jo kauan ennen kuin lapsi on edes saanut alkunsa. Kun esimerkiksi naispari etsii siemenen luovuttajaa suunnittelemansa koti-inseminaation tekemistä varten, he miettivät hyvin tarkkaan, haluaisivatko lapselleen aktiivisen isän ja millä tavalla aktiivisen, vai toivoisivatko mieluiten pelkkää lahjoitusta.

Sateenkaariperheiden lapset kaipaavat oman perheensä kaltaisia perheitä lastenohjelmiin ja kirjoihin.

Sateenkaariperheet eivät näy tilastoissa

Naisparien ja miesparien lapsiperheet ovat tilastollisesti näkymättömiä perheitä. Vaikka vanhemmat voivat virallistaa suhteensa, ei lapsen ja ei-juridisen vanhemman välistä suhdetta ole virallisesti olemassa. Ja vaikka yleinen ilmapiiri on muuttunut huimasti viimeisen kymmenen vuoden aikana, elämä ei ole välttämättä yksinkertaista esimerkiksi pienillä paikkakunnilla. Sateenkaariperheelliset saattavat syrjityksi tulemisen pelossa salata todellisen perhemuotonsa esimerkiksi päiväkodilta ja koululta. Joskus myös perheen sukulaisilla ja läheisillä on vaikeuksia

nähdä naisparin tai miesparin lapsiperhe oikeana perheenä. Ääritilanteessa isovanhemmat eivät lainkaan pidä perheen lapsia lastenlapsinaan.

Osittaisesta näkymättömyydestä ja rakenteellisesta syrjinnästä huolimatta suurin osa sateenkaariperheistä ei kieriskele ongelmissa ja kamppaile jatkuvasti ihmisoikeuksiensa puolesta, vaan viettää tavallista lapsiperheen arkea. Sateenkaariperheissä eletään monenlaista elämää, kuten lapsiperheissä yleensäkin. Vanhemman ominaisuudet kasvattajana ja hoivaajana eivät määräydy hänen homo- tai biseksuaalisuudestaan tai transsukupuolisuudestaan, vaan hänen kokonaispersoonastaan. Sateenkaariperheen vanhemmat voivat olla joustavia, suvaitsevaisia, vanhanaikaisia, suojelevia, tiukkapipoisia, helliä, ankaria, tukevia, urheilullisia, epävarmoja, hassuttelevia... kuten traditionaalisesti sukupuolittuneet heterovanhemmatkin. Lesbo-, homo-, bi- ja transvanhemmat kohtaavat samoja vanhemman iloja ja suruja kuin heterovanhemmatkin.

Näille monenkirjaville perheille olisi tärkeää, että todellisuuden moninaisuus huomioitaisiin niin arjen kohtaamisissa kuin lainsäädännössäkkin. Sateenkaariperheiden näkökulmasta vanhemmuus ja perhe eivät synny eivätkä riipu biologisista siteistä tai sukupuolirooleista. Perhe syntyy rakkaudesta ja sitoutumisesta. Lasten kiistaton etu on syntyä toivottuna, vähintään yhden rakastavan ja motivoituneen aikuisen kotiin.

Seuraavat asiat lienevät valtaosin selviä kaikille kasvattajille, mutta yhteenvetona todettakoon tässä muutamia tärkeitä seikkoja.

Lapsen näkökulma

- ★ Lapsen oma perhe on lapselle tärkeintä, mitä hänen maailmassaan on.
- ★ Lapsi tarvitsee pysyvät ja turvalliset suhteet häntä hoitaviin vanhempiin - sekä lapsen kotona asuviin että muihin hänen elämässään aktiivisesti läsnä oleviin vanhempiin.
- ★ Lapsi tarvitsee rakkautta, hoivaa, turvallisuutta, jatkuvuutta, aikaa, huomiota, kuuntelua, leikkimistä, juttelua, rajoja, ohjausta ja johdatusta maailmaan, ruokaa, unta, kodin, yhdessä tekemistä ja tunteen siitä, että hän on tärkeä ja tuottaa iloa vanhemmilleen.
- ★ Lapsen kotia on myös kotona asuvien vanhempien parisuhde - olivat nämä sitten samaa tai eri sukupuolta.
- ★ Lapsen oma perhe on lapselle tavallinen ja normaali, toisenlaiset perheet ovat kiinnostavia.
- ★ Lapsi haluaa tietoa omasta alkuperästään, miten on tullut maailmaan ja miksi.
- ★ Lapsi on aina hyvin lojaali vanhempiaan kohtaan: jos ympäristö kyseenalaistaa lapsen perheen, se loukkaa lasta.
- ★ Lapselle ei ole tärkeää, millä nimellä hän vanhempiaan kutsuu - äidiksi, isäksi, etunimellä, molempia äitejä äidiksi...
- ★ Lapsi oppii joka päivä uutta, joten lasta hämmästyttää kaikki uusi eikä mikään uusi erityisesti - toisen lapsen erilainen perhemalli on uusi asia muiden uusien asioiden joukossa.

- ★ Toiset lapset eivät sinänsä kiusaa lasta hänen perhetaustansa takia. Kiusaaminen mahdollistuu, jos lapsi ei osaa pitää puoliaan, puolustaa oikeuksiaan ja omaa tilaansa. Tällöin syy voi olla mikä tahansa, vaikkapa vain ”väärän” väriset kumisaappaat.
- ★ Lapsi tarvitsee ympäristöltään sitä, että hänen perhettään pidetään tasavertaisena muiden perheiden kanssa.
- ★ Lapsi tarvitsee monenlaisia ihmisen malleja voidakseen samaistua ja kokeilla eri rooleja.
- ★ Jos lapsi ei voi hyvin, se näkyy lapsesta ja ympärillä olevien aikuisten kuuluu lähestyä lapsen vanhempia ja keskustella heidän kanssa siitä, mistä voi olla kyse.

Sateenkaariperheen lapsen pelot ja huolet ovat aivan samoja kuin kenen tahansa lapsen:

- ★ Haetaanko minut päiväkodista ajoissa?
- ★ Entä, jos menetän vanhemmat auto-onnettomuudessa?
- ★ Vanhemmat eivät suostu ostamaan uusia keräilyleluja, joita kaikilla muillakin on.

Muiden lasten pelot ja huolet liittyen sateenkaariperheen lapsiin:

- ★ Elinalla on kaksi äitiä, joiden syliin kiivetä.
- ★ Kun Antilla on kaksi isää ja yksi äiti, Antti saa varmasti hirmuisen paljon joululahjoja.

Sateenkaariperheen vanhempien huolet ja pelot ovat enimmäkseen samoja kuin keillä tahansa vanhemmilla. Jotkut näistä huolenaiheista ovat varsin tyypillisiä myös eri sukupuolta olevien parien uusperheissä.

- ★ Miten onnistun kasvattamaan lapseni niin hyvin, ettei häntä kiusata?
- ★ Miten voin suojella lastani ympäristön asenteellisuudelta?
- ★ Miten päiväkodissa/koulussa suhtaudutaan lapseeni ja perheeseemme?
- ★ Leimautuuko lapseni päiväkodissa/koulussa jotenkin ”erityiseksi”?
- ★ Annetaanko ei-biologisen lapseni huoltajuus jollekulle muulle kuin minulle (esim. puolisoni sukulaisille), jos kumppanini (lapsen biologinen vanhempi) kuolee tai sairastuu vakavasti?
- ★ Saanko tavata ei-biologista lastani enää koskaan, jos minulle ja puolisololleni (lapsen biologiselle vanhemmalle) tulee ero?

Lasten kiistan etu on syntyä toivottuna, vähintään yhden rakastavan ja motivoituneen aikuisen kotiin.

Sateenkaariperheen nuoren huolet ja pelot ovat myös enimmäkseen samanlaisia kuin kenen tahansa teini-ikäisen:

- ★ Entä jos minua tai vanhempiani loukataan tai meille nauretaan?
- ★ Äiti ja uusi poikaystäväni eivät tykkää toisistaan.
- ★ Isät eivät päästä kesällä festareille.
- ★ Joudunko selittämään perhemuotoani uudessa koulussa ja joudunko sitä kautta huomion keskipisteeksi?

Joidenkin perheen ulkopuolisten aikuisten pelot ja huolet puolestaan johtuvat useimmiten siitä, etteivät ko. aikuiset ole koskaan (tietäkseen) tutustuneet yhteenkään sateenkaariperheeseen tai asia on heille muutenkin outo ja vieras:

- ★ Tuleekohan sateenkaariperheen lapsesta homo/lesbo/transvestiitti?
- ★ Entä jos lapsesta ei kasvakaan naisellista naista / miehekästä miestä?
- ★ Lapsen kuva todellisuudesta saattaa vääristyä. ("todellisuus" = kaksi vastakkaista sukupuolta ja ne muodostavat parin ja perheen)
- ★ Miespari ei kykene kasvattamaan lapsia.
- ★ Lapsesta tulee koulukiusattu.
- ★ Lapsi joutuu näkemään kotonaan homoseksia.
- ★ Homo- ja lesbovanhemmat ovat itsekkäitä ihmisiä, jotka eivät ajattele lapsen parasta.
- ★ Voinko antaa omien lasteni leikkiä sateenkaariperheen lasten kanssa?

Loppujen lopuksi sateenkaariperheeksi kutsutut perheet ovat arjessaan lapsiperheitä siinä missä muutkin. – Kuten erään sateenkaariperheen yksitoistavuotias Zack asian ilmaisee: "Olen vain lapsi, jolla on vanhemmat". Sateenkaariperheet eivät siis tarvitse erikoiskohtelua, ainoastaan yhtäläistä arvostusta ja huomioon ottamista perhemuodosta riippumatta.

Sateenkaariperheiden huomioiminen päivähoidossa ja koulussa

Sateenkaariperheitä on arvioitu olevan tällä hetkellä Suomessa tuhansia, ja perheiden määrän oletetaan nousevan tulevaisuudessa perheiden kulttuurisen ja yhteiskunnallisen aseman parantuessa esimerkiksi lainsäädäntöä kehitettäessä. Sateenkaariperheet ovat kuitenkin tällä hetkellä melko näkymätön perheryhmä. Tilanne päivähoidossa tai koulussa työskentelevien kasvattajien kohdalla voi usein olla se, etteivät he ole kohdanneet (tai tienneet kohtaavansa) sateenkaariperheeseen kuuluvia ihmisiä, ja tästä syystä asia voi olla heille uusi.

Perheiden moninaisuuden esille tuominen on tärkeää, koska:

- ★ Moninaisuudesta ja yhdenvertaisuudesta keskusteleminen antaa kaikille lapsille ja nuorille tilaa olla oma itsensä ja arvokas sellaisenaan. Samalla ryhmään luodaan hyväksyvää ja tasa-arvoista ilmapiiriä ja näin monenlaiselle moninaisuudelle löytyy lisää tilaa.
- ★ Kaikki lapset tarvitsevat tukea omalle perhemallilleen, niin myös sateenkaariperheistä tulevat lapset. Lapselle itselleen ei ole merkitystä sillä, onko hänen perheensä kaltaisia perheitä samassa koulussa/päiväkodissa useita vai ei. Kunkin lapsen oma perhe on hänelle itselleen se ainoa oikea ja merkityksellisin. Samoin myös jokainen lapsi haluaa tietää, miten on tullut maailmaan ja miksi. Lisäksi lapsi on aina hyvin lojaali vanhempiaan kohtaan. Jos siis ympäristö kyseenalaistaa lapsen perheen, se loukkaa lasta.
- ★ Kun kasvattaja käsittelee opetuksessa/toimintatuokioissa ihmisiä, tapahtumia, asioita ja ilmiöitä, sateenkaariperheessä kasvavan lapsen/nuoren on jo oppimisen kannalta tärkeää saada kokea, että kasvattaja tarkoittaa myös ko. oppilaan elämys- ja kokemusmaailmaan kuuluvia asioita. Perhe on merkittävä osa lapsen arkea ja kokemusmaailmaa, johon hän sitoo oppimansa asiat.
- ★ Lapsille ja nuorille on tärkeää ymmärtää peruskäsitteet ja saada sanoja käyttöönsä seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolten moninaisuuden ymmärtämiseksi. Koulussa oppilaiden keskuudessa esiintyy paljon ”homottelua” ja mm. siksi onkin erityisen tärkeää, että termit tulevat selviksi ja niille voidaan antaa neutraali/positiivinen sisältö. Lapsen ja nuoren kannalta on tärkeää ymmärtää, että termi ”homo” tarkoittaa kahden miehen rakkautta, se kertoo välittämisestä, rakkaudesta ja ihmissuhteista samalla tavalla kuin termi ”hetero” eikä ole sopiva haukkumanaksi. Vaikka homottelu tai homovitsit ovat usein tarkoitettu huumorilla ymmärrettäviksi, on niihin todella tärkeää puuttua. Ne loukkaavat varmasti ainakin niitä lapsia/nuoria, jotka pohtivat seksuaalista suuntautumistaan, ovat ei-heteroseksuaalisesti suuntautuneita tai joiden läheiset ovat ei-heteroseksuaalisesti suuntautuneita (esimerkkinä sateenkaariperheiden lapset).
- ★ Kouluopetuksessa perusopetussuunnitelman perusteet (2004) velvoittavat perusopetuksen opettajaa mm. tukemaan kodin kasvatustehtävää. Kodin ja koulun yhteistyön lähtökohtana tulee myös olla eri osapuolten kunnioitus, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus.
- ★ Päivähoidon puolella varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2005) velvoittavat päivähoiton järjestäjää korostamaan lapsen yksilöllisten tarpeiden, persoonallisuuden sekä perhekulttuurin huomioimista päivähoidossa. Lapsen tulee saada kokea myös olevansa tasa-arvoinen riippumatta mm. sosiaalisesta ja kulttuurisesta taustastaan. Kodin ja päivähoiton yhteistyön osalta varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa koristetaan

Lapsen tulee saada kokea myös olevansa tasa-arvoinen riippumatta mm. sosiaalisesta ja kulttuurisesta taustastaan.

kasvatuskumppanuutta, jolloin vanhemmat ja henkilöstö toimivat tiiviisti yhdessä lapsen yksilöllisen kasvun ja kehityksen tukemiseksi.

Esimerkkejä tilanteista, joissa yleinen perheiden moninaisuus ja/tai sateenkaariperheet voidaan huomioida:

Vanhemmuus ei ole geneistä kiinni: Etenkin perheissä, joissa lapset on hankittu yhdessä, ovat molemmat tai ehkä myös useimmat vanhemmat useimmiten yhtä tosiasiallisia vanhempia lapsille riippumatta siitä kenen sukusoluista kukakin lapsi on saanut alkunsa ja kuka kenetkin on synnyttänyt. Useimmiten vanhemmat, jotka ovat hankineet lapsensa yhdessä, päättävät lastensa asioista yhdessä ja kumpikin on/kaikki ovat lapsesta yhtä lailla vastuussa. Lapsen biovanhempi ei siis useinkaan ole se yksi ja ainoa ”oikea” vanhempi, jonka kanssa keskustella lapsen kehityksestä ja muista tärkeimmistä päivähoitoon/kouluun liittyvistä teemoista. Vastuu ja vanhemmuuskysymykset on joka tapauksessa hyvä tarkistaa perheeltä itseltään väärin oletusten ja tulkintojen välttämiseksi.

Esimerkkejä kysymyksistä, joita voidaan käyttää vanhempia haastatellessa päivähoidon tai koulun alkaessa:

- ★ Kertokaa perheestänne. Keitä kaikkia siihen kuuluu? (avoimet kysymykset antavat perheille itselleen tilaa määrittellä sen, kenet he katsovat perheeseen kuuluvaksi)
- ★ Mitä nimityksiä lapsenne käyttää perheenjäsenistänne? (etunimet, isä/iskä, Petra-äiti/Maija-äiti jne.)
- ★ Kuinka avoimesti puhutte perheestänne? Kuinka avoimesti ja millä tavalla haluatte meidän puhuvan perheestänne esimerkiksi toisten lasten ja vanhempien kuullen? (Kaikki sateenkaariperheet eivät halua tuoda perhemuotoaan julki kaikissa tilanteissa, taustalla saattaa olla esimerkiksi pelkoa syrjinnästä asuinalueella, työpaikalla tms.)
- ★ Miten vanhemmuus on perheessänne jaettu? Ovatko molemmat/kaikki aikuiset yhtä lailla lapsen vanhempia ja vastuussa lapsesta? Vai onko joku aikuisista ns. ensisijainen vanhempi, jonka kanssa mm. päivähoitoon/kouluun liittyvät keskustelut tulisi hoitaa?
- ★ Kuinka teidän perheessänne on puhuttu siitä, miten lapset ovat saaneet alkunsa/tulleet perheeseen? Miten haluatte meidän käsittelevän asiaa lasten kanssa?
- ★ Onko teillä toiveita siitä, miten voisimme käsitellä sateenkaariperheisiin liittyviä aiheita lasten kanssa? (Joillakin perheistä saattaa olla hyllyssään sateenkaariperheistä kertovia satukirjoja ja muuta materiaalia, mistä voi olla hyötyä.)

Koteihin jaettava materiaali: ”Vie tämä piirustus kotiin isälle ja äidille!”, voidaan muuttaa helposti muotoon: ”Vie tämä piirustus kotiin vanhemmalle /vanhemmille!” Tämä muutos ottaa huomioon paljon suuremman skaalan perheitä. Vanhemmat/ huoltaja/ kotiväki / perheen jäsenten nimet ovat siis usein käyttökelpoisia termejä. Sateenkaariperheeltä, kuten kaikilta perheiltä, kannattaakin suoraan kysyä, miten he haluavat perheenjäseniään kutsuttavan. (esim. naisparin perheessä lapsi voi kutsua molempia vanhempiaan äideiksi, etunimi-äiti -yhdistelmällä: Kaija-äiti ja Miia-äiti, tai vaikka pelkästään etunimillä.) Myös mm. päiväkodin / koulun käyttämät henkilötietolomakkeet saattavat vaatia pientä päivittämistä, jotta koko perhe saadaan niihin mahdutettua.

Kirjojen, kuvien, laulujen ja leikkien perheet: Useimmissa saduissa prinssi saa aina prinsessan. Samoin useimmissa kuvakirjoissa sekä oppikirjojen kuvituksissa isä käy autolla töissä äidin jäädessä kotiin lasten kanssa, eikä lastenlauluissakaan perinteisen heteroydinperheen

mallista juuri poiketa. Kuitenkin, kelle tahansa, myös sateenkaariperheen lapselle olisi tärkeää nähdä oma perhemallinsa edustettuna kirjoissa ja kuvissa muiden perhemallien rinnalla ja toisaalta muidenkin lasten ja nuorten olisi hyvä tutustua useammanlaisiin perhemuotoihin.

Aina mm. oppimateriaalin kuvitukseen ei voi itse vaikuttaa, mutta kuvista voi silti keskustella oppilaiden kanssa tyyliin ”tässä on äiti, isä ja kaksi lasta leipomassa, mutta yhtä lailla siinä voisi olla kaksi isää ja lapsi piparkakkuja tekemässä”. Tekstimateriaalin osalta esimerkkien henkilöiden sukupuoli saattaa olla tarvittaessa helpommin vaihdettavissa (esim. englannin tunnilla he -> she jne). Mm. Sateenkaariperheet ry:stä perheet@seta.fi voi kysellä kopioita sateenkaariperheitä käsittelevistä lehtiartikkeleista ja – kuvista käytettäväksi lisämateriaalina opetuksessa.

Valitettavasti varsinaisia sateenkaariperheaiheisiä kuvakirjoja ei toistaiseksi ole saatavilla suomenkielisinä. Tähän mennessä suomeksi on ilmestynyt vasta yksi sateenkaariperheetin mainitseva käännöskuvakirja, Todd Parrin Perhekirja. Lisäksi Sateenkaariperheet ry on kerännyt kotisivuilleen listaa vähemmän heteronormatiivisista kuvakirjoista (http://www.seta.fi/rainbow/poikkeavat_kirjat.htm). Näissä kirjoissa lapset saattavat asua esimerkiksi enonsa kanssa tai kirjoissa seikkailevat sukupuoleltaan tulkinnanvaraiset eläinhahmot.

Sateenkaariperheet ry:llä on myös oma kirjasto, jonka materiaali on lainattavissa niin päiväkoteihin, kouluihin kuin kotikäyttöönkin. Suurin osa kirjaston aineistosta on englannin tai ruotsinkielistä, mutta etenkin lastenkirjojen kääntäminen lukuhetkellä onnistuu helposti jo aika vaatimattomallakin kielitaidolla. Lista kirjaston aineistosta löytyy osoitteesta <http://www.seta.fi/rainbow/kirjasto.htm>. Jos sieltä löytyy kirjoja, joihin haluaisitte tutustua, ottakaa yhteyttä sähköpostitse: perheet@seta.fi.

Isänpäivä ja äitienpäivä: Sateenkaariperheissä isän- ja äitienpäivän viettoon liittyvät kysymykset voidaan ratkaista monin tavoin. Joissain perheissä esim. isänpäivää ei juhlita lainkaan, toisissa juhlitaan kahta isää ja kolmannessa kakkukahveilla käydään tällöin ukin tai papan luona. Perheen omat käytännöt onkin hyvä selvittää ennakkoon, kuten myös, montako korttia perheessä on ollut tapana askarrella, ja kenelle ne on osoitettu. Näin varmaan useimmiten päiväkodeissa ja kouluissa tehdäänkin, ovathan juhlapäivien korttikäytännöt monenlaisia myös esim. yksinhuoltaja- ja uusperheissä..

Valokuvat, piirroksat ja sukupuut omasta perheestä: Kotoa tuodut valokuvat ja päiväkodissa/koulussa mahdollisesti piirretyt piirroksat omasta perheestä saattavat olla oiva tapa tuoda esiin perheiden moninaisuutta. Myös ainakin nuoremmille lapsille voi olla tärkeää saada kertoa ja kuvata perhettään ja perheensä tapahtumia. Toisaalta, mikäli tietty perhe ei syystä tai toisesta voi tai halua elää avoimesti sateenkaariperheenä, kehoitus piirtää omasta perheestä tai tuoda kotoa esim. valokuvia näyttille saattavat ahdistaa ko. perheen lasta kovastikin.

Perheen kanta avoimuuskysymykseen kannattaakin aina selvittää hyvissä ajoin. Myös vanhempaa/vanhempia saattaa tarvittaessa rauhoittaa, kun asioista ja toimintatavoista neuvotellaan ennakkoon. Tarvittaessa esimerkiksi piirrostehtävän omasta perheestä voi myös muotoilla niin väljästi, että lapsi voi itse päättää, mitä piirroksensa haluaa sisällyttää. (Esim. ”piirrä kesälomaan liittyvä kiva muisto” tms.)

Mitä puolestaan sukupuiden laatimiseen tms. tehtäviin tulee, monetkaan sateenkaariperhekuviot eivät totutunmalliseen sukupuuhun aina taivu, eikä lapsi ehkä edes osaa kaikkia sukulaisuussuhteita määritellä, kun sellaisenaan kaikki sukulaistermit eivät lapsen perheen tilanteeseen ehkä sovi. Samoin useissa sateenkaariperheissä sukulaisuus määritellään ensisijaisesti sosiaalisten ja vasta toissijaisesti (jos ollenkaan) biologisten siteiden perusteella.

Joissain perheissä myös välit osaan suvusta ovat saattaneet sukulaisten ko. perhettä kohtaan esittämien negatiivisten asenteiden vuoksi katketa kokonaan ja tällöin sukuun piirtäminen ei välttämättä ole lapselle helppo tehtävä.

Perheiden monimuotoisuutta voi kuitenkin ainakin vähän isommille lapsille esitellä lasten ikätason huomioon ottaen mm. keskustelemalla heidän kanssaan yleisellä tasolla siitä, millaisia kaikenlaisia perheitä onkaan olemassa. Halutessaan tätä kautta pääsee kätevästi ja helposti miettimään, millaisissa perheissä kukin lapsi elää. Perheteemaa on aika helppo työstää keskustelun lisäksi monin eri tavoin esim. piirtämisen, roolileikkien ja pelien avulla.

Moninaisten sukupuoliroolien ja perherakenteiden huomioinen: Kaikkialla hyvin yleisenä ja vahvana esiintyvä sukupuolijako poikiin/tyttöihin ja miehiin/naisiin haastetaan useissa sateenkaariperheissä. Varsinkin perheissä, joihin kuuluu transihmisiä, tämä on erityisen tärkeä kysymys. Myös sukupuoliroolien kapea-alaisuus kyseenalaistetaan sateenkaariperheissä usein ja mm. käsitykset äidin /isän /vanhempien rooleista saattavat poiketa ”totutusta”.

Päiväkodin arjessa voi perheiden ja sukupuoliroolien moninaisuuteen kiinnittää huomiota pohtimalla mm.: Onko laululeikin prinsessan tai keijukaisen aina oltava tyttö? Entä voisiko erään päiväkodin tapaan itsenäisyyspäivän vastaanotolla presidentti puolisoineen olla vaihteeksi miespari? Tai mahtuisiko nukkeleikkiin kahden sijasta kolmekin vanhempaa? Samoin kouluikäisten kasvattajat voivat kiinnittää huomiota mm. seuraaviin kysymyksiin: Esitetäänkö esim. oppimateriaalissa sairaanhoitajat aina naisina ja lentokapteenit miehinä? Entä jos luokassa pitää siirrellä pöytiä ja tuoleja, kutsutaanko avuksi yleensä pelkkiä poikaoppilaita? Tai jos luokan videonauhuri ei ota toimiakseen, ojennatko kaukosäätimen heti jollekulle poikaoppilaille? Samoin huomiota olisi hyvä kiinnittää oppilaiden puhutteluun sukupuolen mukaan luokiteltuihin ryhmiin. Vrt. ”Olisitteko tytöt hiljaa siellä!” vs. ”Maija ja Liisa, olisitteko hiljaa.”, mikäli luokassa pulisevat juuri Maija ja Liisa, eivätkä siis kaikki tytöt.

”Mistä lapset tulevat?” sekä muut lasten esittämät kysymykset: Sateenkaariperheissä monet (joskaan eivät kaikki) lapset ovat saaneet alkunsa muuten kuin heteroyhdynnän tuloksena – yleensä yksityisillä klinikoilla annettavien erilaisten hedelmöityshoitojen avulla tai ns. koti-inseminaatiolla. Niinpä viimeistään silloin, kun lisääntymis- ja vauva-asiat tulevat lasten taholta puheeksi, kannattaakin sateenkaariperheeltä kysellä, miten he toivovat asiaa käsiteltävän ja mm. mitä heidän lastensa taustoista on lupa kertoa muille lapsille jne. Jotkut tuntematonta spermanluovuttajaa käyttäneet naisparit esimerkiksi selvittävät asian lapsille (ikä huomioiden) siten, että he ovat lapsen vanhemmat ja pitävät tästä huolta, mutta heitä on auttanut mies, joka on antanut suuren lahjan (=vauvan siemeniä), Ja että lisäksi apuna on ollut lääkäri, joka on laittanut siemenet jommankumman äidin kohtuun.

Joka tapauksessa jokaiselle lapselle oma perhe on se ”tavallinen” ja kaikki muut perhemuodot uusia ja siten myös kiinnostavia. Niinpä päiväkodissakin/koulussakin saattaa lasten keskuudessa herätä keskustelua mm. siitä, miksi joillain on vaikkapa kaksi isää ja joillain toisilla ei isää ollenkaan. Vaikka alla olevaan listaan onkin koottu mahdollisia vastauksia tavallisimpiin lasten esittämiin sateenkaariperheitä koskeviin kysymyksiin, tärkeintä ei kuitenkaan ole se millä sanoin tai mitä lapsille vastataan. Sen sijaan lapsi kyllä huomaa, miten hänelle vastataan – luonnollisesti ja suoraan vaiko vaivautuneesti ja koko aihetta vältellen.

- ★ *Mitä "homo" tai "lesbo" tarkoittaa?* Homo on mies, joka rakastaa kovasti toista miestä. Lesbo puolestaan on nainen, joka rakastaa toista naista. Heteroksi taas kutsutaan miestä, joka rakastaa naista tai naista, joka rakastaa miestä.
- ★ *Miksi Villellä on kaksi isää?* Perheitä on monenlaisia. Villellä on kaksi isää, koska Villen vanhemmat Matti ja Kimmo rakastavat toisiaan niin paljon, että he halusivat saada lapsia – aivan kuten sinunkin vanhempasikin.
- ★ *Missä Villen äiti sitten on?* Villen perheeseen kuuluu Villen lisäksi hänen isänsä Matti ja Kimmo sekä Villen sisko Niina. Eräs heille tuttu nainen on kyllä synnyttänyt Villen, mutta Matti ja Kimmo ovat kuitenkin Villen vanhemmat ja pitävät Villestä huolta.
- ★ *Miten tuo mies voi muka olla Emmen äiti?* Voi hyvinkin. Hän on mm. synnyttänyt Emmen, mutta silloin hänellä oli vielä naisen keho ja hänen nimensä oli Marja. Emmen äiti kuitenkin tunsii olevansa ennemmin mies kuin nainen ja niinpä lääkärit auttoivat häntä saamaan sellaisen kehon, kuten useimmilla miehillä on. Lisäksi hän muutti nimensä Matiksi. Silti hän on edelleen Emmen äiti.
- ★ *Miksi Santun isä pukeutuu välillä naisten vaatteisiin, vaikka se on mies?* Jokainen ihminen saa pukeutua sellaisiin vaatteisiin kuin haluaa. Joillekin miehille, kuten juuri Santunkin isälle, tulee hyvä mieli siitä, että he saavat pukeutua välillä naisten vaatteisiin ja näyttää naisilta. Myös jotkut naiset tykkäävät välillä pukeutua miesten vaatteisiin.
- ★ *Voivatko tytöt mennä naimisiin tyttöjen ja pojat poikien kanssa?* Aikuisilla voi olla monenlaisia suhteita keskenään. Jotkut elävät ja asuvat yksin, mutta monet elävät jonkun toisen aikuisen kanssa. Jotkut aikuiset menevät naimisiin ja jotkut elävät yhdessä muuten vain. Aikuisena nainen voi halutessaan rekisteröidä parisuhteen toisen naisen tai mies toisen miehen kanssa. Se tarkoittaa suunnilleen samaa kuin ”mennä naimisiin”.
- ★ *Tuleeko Annista lesbo, koska hänen molemmat äitinsä ovat lesboja?* Ei välttämättä. Anni saattaa rakastua isona poikiin, tyttöihin tai molempiin aivan kuten sinäkin. Se että Annin vanhemmat ovat lesboja, ei tee Annista lesboja.
- ★ *Tuleeko minusta lesbo, jos leikin Annin kanssa?* Sinusta tulee se, mikä tulee, riippumatta siitä, kenen kanssa leikit. Homona, lesbona ja heterona oleminen tulee ihmisen sisäلتä, se ei siis tartu eikä sitä voi opettaa tai oppia muilta.

Kuinka käsitellä sateenkaariperheitä omana teemanaan lasten ja nuorten kanssa?

Perheiden moninaisuus on tärkeä teema lasten ja nuorten kanssa käsiteltäväksi. Erityisesti isompien lasten ja nuorten kanssa pelkkä se, että puhuu vanhemmista äidin ja isän sijaan ei enää riitä, vaan sateenkaariperheet tulisi ottaa esiin myös omana teemanaan. Aiheen käsittelyssä ei kannattane odottaa, että oppilaat osaisivat itse välttämättä teemaa nostaa esille. Usein ajatellaan, että on hyvä aika puhua jostain erityisteemasta silloin, kun lapset itse ottavat asian esille. Lapsi tai nuori saattaa kuitenkin pohtia erilaisiin perhemuotoihin liittyviä teemoja pitkäänkin, ennen kuin asia on hänelle niin selkeä, että hän osaa muotoilla ajatuksistaan kysymyksen ja vielä uskaltaa kysyä.

Ideoita sateenkaariperheteeman käsittelyyn

Todd Parr: Perhekirja. Päiväkotiin ja esi- ja alkuopetukseen soveltuva kuvakirja on lämminhenkinen ja humoristinen teos perheiden moninaisuuden käsittelyyn. Kirjan kuvat antavat mahdollisuuden pohtia yhdessä lasten kanssa miten jokainen perhe voi olla omanlaisensa ja kuitenkin perheistä löytyy myös yhteisiä piirteitä kuten rakkaus ja huolenpito, jotka yhdistävät perheenjäseniä. Kirja on siinä mielessä toistaiseksi ainutlaatuinen suomenkielinen lastenkirja, että siinä mainitaan yhtenä perhemuotona myös kahden äidin ja kahden isän muodostamat perheet.

Ei-niin-hullunkuriset-perheet Materiaalina voidaan käyttää Pekka – pelikortteja (entiset Mustapekka – pelikortit) sekä Z-lehden julkaisemia, Ei-niin-hullunkuriset-perheet – pelikortteja. (Tässä lähinnä hupikäyttöön tarkoitettussa, mutta myös opetusmateriaaliksi soveltuvassa korttipakassa seikkailevat erilaiset sateenkaariperheet ja samaa sukupuolta olevat parit.) Kummatkin kortit voidaan esimerkiksi jakaa oppilaille ja muodostaa niiden mukaan perheitä. Kun perheet on muodostettu, voidaan perheryhmissä pohtia vaikkapa sitä, miksi Pekka-korteissa on pelkästään ydinperheitä (kaikissa perheissä isä, äiti, tyttö ja poika)? Entä ovatko nämä perheet realistisia? Myös miehen, naisen, tytön ja pojan roolit ovat Pekka-korteissa hyvin stereotyyppisiä. Näin ollen voidaan pohtia sitäkin, kuinka paljon oppilaat kohtaavat arkielämässä tällaisia rooleja sekä sitä, miten nämä roolit on kyseenalaistettu ”Ei niin hullunkuriset perheet” – pelikorteissa.

Monenlainen perhe voi olla onnellinen perhe. Lapset/nuoret voivat tehdä esim. kuvakollaaseja lehdistä leikatuista kuvista aiheena ”onnellinen perhe”. Valmiista teoksista keskustellaan yhdessä ja pohditaan, onko olennaista, montako jäsentä perheessä on, mitä sukupuolta he ovat, missä he asuvat jne. Lisäksi keskustellaan, mikä perheessä on tärkeintä ja millaisessa perheessä on hyvä olla.

Vaihtoehtoisesti voidaan piirtää myös kuva ”onnellisesta perheestä” taululle yhteispiirustuksena siten, että opettaja piirtää oppilaiden ohjeiden mukaan. Siitä, mitä taululle piirretään, tulee varmasti keskustelua oppilaiden kesken: Jonkun mielestä onnelliseen perheeseen kuuluu ehdottomasti äiti ja isä, toisen mielestä myös yhden vanhemman perhe voi olla onnellinen. – Ja tämä keskustelu onkin tehtävän tärkein tavoite, kun tehtävän lomassa oppilaat huomaavat, että on lähes mahdotonta piirtää *yhtä* ainoaa onnellisen perheen mallia.

Mediakasvatus: Tutkitaan aikakauslehtien, omien oppikirjojen tms. perhekuvia ja niistä tehdään vaikkapa posterit seinälle. Pohditaan, millaisia perheitä löytyi? Löytyikö kuvista sateenkaariperheitä? Jos ei, miksi sk-perheitä ei löytynyt kuvia? Jos löytyi, oliko kuvissa transihmisiä tai esim. kahden isän perheitä? (Yleensä sateenkaariperheeksi kuvataan kahden äidin perhe.) Huomionarvoinen seikka on sekin, ettei kuvien henkilöiden seksuaalista suuntautumista

yleensä pysty arvioimaan ulkonäön perusteella. Samoin transihmisiksi itsensä identifioivia ei voi välttämättä kuvan perusteella tunnistaa.

On varsin todennäköistä, ettei sk-perheiden kuvia lehdistä ja oppikirjoista juuri löydy. Sen sijaan varsinkin kansainvälisessä mainonnassa nämä perheet ovat jo olleet jonkin verran esillä. Mm. Commercial Closet – sivustoon (<http://www.commercialcloset.org>) on kerätty mainoksia, joissa esiintyy myös sateenkaariperheitä. Lopuksi vertailun vuoksi opettaja voikin esitellä muutaman näistä mainoksista.

Materiaalia englannin tunneille: Yhdysvaltalainen COLAGE (Children of Lesbians and Gays Everywhere) julkaisee sateenkaariperheiden lapsille suunnattua nettilehteä. Julkaisu on englanninkielinen ja se sisältää mm. lasten kirjoittamia sateenkaariperheaiheisiä tarinoita sekä videopätkiä, joissa sateenkaariperheiden lapset ja nuoret kertovat itsestään ja perheestään.. Osa sivuston sisällöstä on suunnattu myös lukutaidottomille lapsille. Lehti löytyy osoitteesta: <http://www.rainbowrumpus.org>

Kodin ja koulun / päiväkodin yhteistyö

Lasten ja nuorten vanhemmille on yleensä tärkeää luottaa koulun/päiväkodin henkilökuntaan. Kuitenkin monilla sateenkaariperheiden vanhemmilla saattaa olla takanaan vaikeita kokemuksia eri viranomaisten kanssa asioidessa ja luottamus kouluhenkilökuntaan saattaa siksi olla aluksi vaikea luoda. Samoin monet sk-perheiden vanhemmat voivat mieltää koulun hyvin heterokeskeiseksi paikaksi lähinnä heidän omien koulukokemustensa vuoksi. Perheellä saattaa olla lisäksi tavallista korkeampi kynnyks kerron mahdollisista huolistaan tai ongelmista, joita ovat havainneet lapsen koulunkäyntiin tai päivähoitoon liittyen, koska he saattavat pelätä, että ongelmat leimataan perhemuodosta johtuviksi. Näin ollen koulun tai päiväkodin henkilökunnan on hyvä antaa aikaa avoimelle tutustumisprosessille puolin ja toisin. Samoin avuksi saattaa olla tavallista tarkempi päiväkodin/koulun toimintaa ohjaavien arvojen, rutiinien ja käytäntöjen selvittäminen.

Useilla sateenkaariperheiden vanhemmilla saattaa olla myös kokemus jatkuvasta ”suurennuslasin alla olemisesta”, eli vanhemmat ovat tottuneet selittämään perhekuviotaan, roolejaan, kasvatusnäkömystään jne. Yleensä vanhemmat kuitenkin toivovat, että heidän puoleensa käännytään rohkeasti kaikissa mm. perhemuotoon liittyvissä asioissa, jotka henkilökuntaa tai muita lapsia/nuoria askarruttavat. Useimmissa sateenkaariperheissä mottona tuntuukin olevan se, ettei lapsen tehtävä ole koskaan joutua selittämään perhemuotoaan, vaan tämän tehtävän hoitavat aina vanhemmat tai muut kasvatusvastuussa olevat aikuiset. Näin ollen varsin tavallista on, että vanhemmat ottavat yhteyttä päiväkotiin/kouluun jo etukäteen kertoakseen perheestään sekä muista tärkeiksi kokemista asioista.

Eräs toimiva kodin ja koulun/päivähoiton yhteistyömuoto voi olla myös sellainen, että sateenkaariperheen vanhemmat otetaan mukaan lapsen luokan tai päiväkodin arjen touhuihin esimerkiksi avustamaan retkillä tai olemaan lisäksi leivottaessa tai askarrella. Sitä kautta vanhemmilla on mahdollisuus tutustua lapsensa kavereihin ja vastata heidän mahdollisiin kysymyksiin perheeseensä liittyen. Koska sateenkaariperheistä on tarjolla hyvin vähän tietoa, vanhemmilta saattaa myös löytyä monenlaista materiaalia (esim. sateenkaariperheistä kertovia lastenkirjoja) päiväkodin tai koulun kasvatusryhmän tueksi. Samoin vanhemmilla voi olla myös tietoa, mistä löytää lisätietoa tai koulutusta tarvittaessa

Jälleen on kuitenkin myös hyvä huomata, että sateenkaariperhe – käsitteen alle mahtuu hyvin monenlaisia perheitä: Siinä missä yksi perhe toivoo mahdollisimman avointa linjaa asioidensa suhteen, toisella saattaa olla suuri tarve tulla nähdyksi ja kuulluksi ”ihan tavallisena perheenä” ilman etuliitteitä. Joskus taas, onneksi toki harvemmin, kodin ja koulun/päiväkodin yhteistyötä voi olla vaikeaa kehittää, jos vanhemmat eivät syystä tai toisesta halua kertoa perheestään lainkaan tai he yrittävät salata esim. keitä lapsen perheeseen kuuluu. Tällaisessa tapauksessa vanhemmat voivat myös pyytää, että luokassa ei oppilaan perhetausta tulisi ilmi kiusaamisen pelossa. Tällöin voi olla vaikeaa ottaa erilaisia perhemuotoja huomioon opetuksessa.

Joka tapauksessa, mitä nuoremasta lapsesta/oppilaasta on kysymys, sitä tärkeämmässä roolissa hänen perheensä on hänen elämässään. Samoin luottamuksellinen kodin ja koulun/päiväkodin yhteistyösuhde on yleensä kaikkien osapuolten ja varsinkin lapsen/nuoren etu. Tärkeimmät tavoitteethan ovat kaikille osapuolille yhteisiä: eli lapsen/nuoren kasvun ja kehittymisen tukeminen ja tuen yhdenvertainen takaaminen mm. perhemuodosta riippumatta.

Pohdittavaa kasvattajalle omassa työyhteisössään

Yhdenvertaisuuteen ja moninaisuuden arvostamiseen pyrkivä päiväkoti/koulu on hyvän kasvuympäristön edellytys jokaiselle lapselle ja nuorelle. Yhdenvertaisuuden ilmapiiri on tärkeä saavuttaa myös työyhteisön hyvinvoinnin kannalta. Jokainen meistä voikin olla avainasemassa niin päiväkotiryhmän, oppilasryhmän kuin oman työyhteisön ilmapiirin kehittämisessä avoimempaan ja tasavertaisempaan suuntaan. Seuraavat pohdintakysymykset ovat tarkoitettu tukemaan juuri tätä tehtävää:

- ★ Mitä tiedät ja ajattelet sateenkaariperheistä? Millä tavalla ajatuksesi voisivat tukea lasta tai nuorta, joka on sateenkaariperheestä. Mitä tukea itse olet saanut koulussa omalle perhemallillesi, kuinka tärkeää se on mielestäsi ollut?
- ★ Selaa jokin oppikirja läpi tai jos mahdollista, seuraa toisen opettajan opetusta: Tarkkaile, kuinka useasti perheeseen, parisuhteeseen, vanhemmuuteen, seurusteluun yms. liittyviä asioita mainitaan. Kuinka usein kyseessä on heteroydinperhemalli sekä stereotyyppinen tytön/pojan tai naisen/miehen malli? Kuinka usein pariskunnat ovat mies-nainen - pariskunta?
- ★ Jos lapsi kysyy, ”miten vauvat saavat alkunsa”, selitätkö myös vaihtoehtoiset lisääntymistavat (= hedelmöityshoidot ja koti-inseminaation)? Tuleeko tykkäämisestä, rakkaudesta, naimisiin menosta jne. puhuttua vain tyttöjen ja poikien tai miesten ja naisten välisenä asiana?
- ★ Kuinka monta ei-heteroseksuaalisesti suuntautunutta työyhteisösi kuuluvaa henkilöä tunnet? Kuinka avoimesti he kertovat omasta mahdollisesta parisuhteestaan tai perheestään? Kuinka avoin ja hyväksyvä ilmapiiri tuntemissasi kouluissa/päiväkodeissa on esimerkiksi henkilökunnalle kertoa avoimesti seksuaalisesta suuntautumisestaan, jos se ei ole heteroseksuaalinen suuntautuminen? Välittykö tämä ilmapiiri myös lapsille ja/tai nuorille asti?

Lähteet

Casper, Virginia & Schultz, Steven (1999): Gay Parents – Straight Schools. Building Communication and Trust. Teachers College, Columbia University. New York & London.

The Commercial Closet – Bringing GLBT Sensitivity to Corporate Advertising.
<http://www.commercialcloset.org/> . 4.11.2005

“Ei niin hullunkuriset perheet” – pelikortit. Z-lehti. Tilattavissa Z-lehden verkkokaupasta.
<http://www.z-lehti.fi> 25.10.2006

Opening Doors: Lesbian and Gay Parents and Schools. – A Project of the Educational Advocacy

Committee of the Family Pride Coalition. <http://www.familypride.org/education/publications.php>
10.8.2005

Perheitä kaikissa sateenkaaren väreissä: <http://www.seta.fi/fi/setafi49.htm>. 10.8.2005

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. <http://www.oph.fi/info/ops/> 4.11.2005

Sateenkaariperheet ry:n nettisivut: <http://www.seta.fi/rainbow> 10.8.2005

Transtukipisteen sivut: <http://www.seta.fi/transtukipiste> 10.8.2005

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2. painos. Stakes, oppaita 56. 2005.
http://www2.stakes.fi/varttua/vasu/_VASU-toinen%20painos.pdf 25.10.2006

Kirja- ja nettivinkit

Sateenkaariperheet:

Aarnipuu, Tiia: Sateenkaariperheen ABC (2005)

Kirjassa selitetään lyhyesti monenlaisia sateenkaariperhe-elämään ja lasten hankintaan liittyviä asioita ja mukana myös tapausesimerkkejä elävästä elämästä. Huom: uudistettu painos, edellinen tehty muutama vuosi sitten, mutta tämä uusi ehdottomasti ajantasaisempi. Pitäisi kuulua tavallisten kaupunginkirjastojen valikoimiin, mutta jos ei kuulu, kannattaa tehdä hankintaehdotus omalle kirjastolle. Kirjaa voi tilata ainakin Setasta Toimiston puhelinnumero on (09) 681 2580. Sähköposti: toimisto@seta.fi.

Ahola, Minna: ”Ihan perhe vaan”. – Lesboperheissä elävien nuorten perhekäsityksiä. (2000)**Autere, Hanna: Lesboperhe ja päivähoito (1996)**

”Hanna Autere selvittää lastentarhanopettajatutkinnossa tekemässään tutkielmassa lesboperheiden asemaa yhteiskunnassa varhaiskasvatuksen ammattilaisen näkökulmasta. Kirjan ydin on tapaustutkimus perheestä, jossa elää kaksi keskenään rakkaussuhteessa olevaa aikuista naista ja seitsemänvuotias poika. Kirjassa nousevat esiin kysymykset avoimuudesta perhemuodon suhteen sekä vähemmistön ja valtakulttuurin kohtaamisesta. Autere nimittää lesboperheisiin kohdistuvaa syrjintää useammin heteroseksismiksi kuin rasismiksi, joka on sen sukulaiskäsite.” Kirja on tilattavissa Setan toimistolta.

Jämsä, Juha: Isä, joka on homo. Homomiehen perhe ja vanhemmuus (2003)

”Homoseksuaalisesti tuntevat miehet ja miesparit toimivat nykypäivänä yhä useammin lapsiperheiden vanhempina. Perheet ovat muodoltaan monenlaisia ja usein sisältävät useampia kuin kaksi vanhempaa. Vanhemmuus jaetaan esimerkiksi naisparin tai itsellisen naisen kanssa. Perheet saattavat olla myös erilaisia uusioperheitä ja yksinhuoltajaperheitä.

Juha Jämsä tarkastelee tutkimuksessaan, mitä tapahtuu kun lapsiperheiden vanhempina toimivat homomiehet puhuvat perheistään ja vanhemmuudestaan ja joutuvat turvautumaan olemassa oleviin puhetapoihin, joilla perheiden todellisuuden kuvaaminen käy usein vain vaivoin. Jämsä pyrkii etsimään tapoja, joilla miehet yrittävät ylittää perheen käsitteeseen liittyvät oletukset vanhempien oikeasta lukumäärästä ja oikeista sukupuolista perhemääritelmissään.” -Saatavilla myös Helsingin Setasta.

Kuosmanen, Paula: Äitien ja lesbojen arkipäivän tilanteita (2000) : performatiivis-diskursiivinen tarkastelu. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

Parr, Todd: Ei haittaa, jos on erilainen. (2005)

Todd Parrin kirjat kannustavat lapsia itsensä arvostamiseen ja toisen ihmisen hyväksymiseen. Siksi hänen kirjansa soveltuvat hyvin myös oppimateriaaliksi kouluissa ja päiväkodeissa.”Ei haittaa, jos on erilainen” on ensimmäinen Parrin suomennettu teos. Iloiset kuvat ja pelkistetyt hahmot saavat lapsen oman mielikuvituksen liikkeelle. Samalla kirja on oivallinen keskustelun vauhdittaja: Ei haittaa, jos puuttuu hammas tai kaksi. Ei haittaa, jos kulkee pyörillä. Ei haittaa, jos on näkymätön ystävä. Parrin kirjoja on käytetty Yhdysvalloissa myös ala-asteiden opetuksessa. Kirjaan liittyviä keskustelu- ja toimintavinkkejä opettajille saatavilla osoitteessa http://www.pienikarhu.fi/parr_opas.htm

Parr, Todd: Perhekirja. (2006)

Todd Parrin Perhekirja esittelee erilaisia perheitä hauskaasti ja lämmöllä, oli sitten kyse ydinperheestä, adoptioperheestä, uusperheestä, yhden vanhemman perheestä jne. Kaikkia perheitä yhdistää kuitenkin yhteenkuuluvaisuuden tunne. Ei ole kahta samanlaista perhettä, mutta eri perheissä osataan rakastaa yhtäläillä.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt & koulu:

Ei-heteroseksuaaliset nuoret heteronormatiivisessa koulussa. Teoksessa Lahelma, Elina & Gordon, Tuula (toim.) Koulun arkea tutkimassa. Yläasteen erot ja erilaisuudet. Helsinki: Helsingin kaupungin opetusvirasto. 2003.

Heteroita oomme kaikki? Kasvatuksen heteroseksuaalinen normi. Teoksessa Kiilakoski, Tomi, Tomperi, Tuukka & Vuorikoski, Marjo (toim.) Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus. Tampere: Vastapaino. 62-86. 2005.

Heteronormatiivisuus ja nimittely - opiskelijoiden sukupuolien ja seksuaalisuuksien rajojen rakentamista. Teoksessa Sunnari, Vappu & Kangasvuo, Jenny & Heikkinen, Mervi & Kuorikoski, Niina (toim.) Leimattuna, kontrolloituna, normitettuna - Seksualisoitunut ja sukupuolistunut väkivalta kasvatuksessa ja koulutuksessa. Oulu: Oulun Yliopistopaino. 2003.

Heteronormatiivisuus seksuaalikasvatuksen haasteena. Teoksessa Kosunen, Elise & Ritamo, Maija (toim.) Näkökulmia nuorten seksuaaliterveyteen. Raportteja 282. Helsinki: STAKES. 147-158. 2004.

Heteroseksuaalisuus oppikirjoissa - lähtökohtana ei-heteroseksuaalisten nuorten kokemukset. Teoksessa Helve, Helena (toim.): Nuorten arki ja muuttuvat rakenteet. Nuorisotutkimus 2000. Helsinki: Suomen Nuorisotutkimusseura ry.159-191. 1998.

Homottelu ja heteronormatiivinen kiusaaminen. Teoksessa Lehtonen, Jukka (toim.): Homo Fennicus - miesten homo- ja biseksuaalisuus muutoksessa. Naistutkimusraportteja 1/1999. Helsinki: Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, STM. 73-91. 1999.

Lehtonen, Jukka: Seksuaalivähemmistöt koulussa. Seta-julkaisut 6.Helsinki: SETA ry. 1995.

Lehtonen, Jukka (toim.): Yhtä tavallisia kuin muut - lukiolaisten käsityksiä seksuaalivähemmistöistä. Seta-julkaisut 12. Helsinki: SETA ry. 2000.

Näkymättömät nuorten mallit - seksuaalivähemmistöön kuuluvat opettajat. Teoksessa Lehtonen, Jukka & Mustola, Kati(toim.): "Eihän heterotkaan kerro..." Seksuaalisuuden ja sukupuolen rajankäyntiä työelämässä. ESR tutkimukset ja selvitykset 2/04. Helsinki: Työministeriö. 223-238. 2004.

Piilossa ja näkyvissä. Seksuaalisuuden kirjo koulussa. Teoksessa Tolonen, Tarja (toim.): Suomalainen koulu ja kulttuuri. Tampere: Vastapaino. 203-227. 1999.

Pojista miehiä koulun heterojärjestyksessä. Teoksessa Jokinen, Arto (toim.): Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. Tampere: Tampere University Press. 121- 147. 1999.

Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset. Helsinki: Yliopistopaino & Nuorisotutkimusverkosto. 2003. HUOM! Printattava nettiversio: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosio/vk/lehtonen/>

Vaahtera, Elina: proseminarityö **Poikkeavuus ja normaalius oppikirjoissa.** Diskurssianalyysi lukion oppikirjoista. 2005. Huom! Printattava nettiversio:
<http://www.mv.helsinki.fi/home/evaahter/proseminaari.html>

Tämä Sateenkaariperheet ry:n tietopaketti on tarkoitettu oppaaksi kasvatus- ja hoitoalan ammattilaisille.

Sateenkaariperheet
- Regnbågsfamiljer Ry